

A MAGYAR DRAMATURGIA HALADÓ HAGYOMÁNYAI

Összeállította Csillag Ilona és Hegedűs Géza,
Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest, 1953.

A még megírandó magyar dramaturgia első lépése ez az olvasókönyv. Történeti sorrendben szemelvényeket ad olyan írók műveiből, akik a magyar dramaturgia haladó hagyományait képviselik. Hogy első lépésnek nem lett volna-e célravezetőbb néhány dramaturgiai írónak folyóiratokban és napilapokban szíjleadást, sőt kéziratban heverő műveit egybegyűjteni, az mindenesetre erősen vitatható. Itt elsősorban Rakodczay Pálra gondolok, kinek a neve elő sem fordul a kötetben. Pedig nála harcossabb és forradalmibb szellemet keresve sem találhatunk a magyar dramaturgiai irodalomban. Mint kivülmaradt, keserűen döngötte egész életében a beérkezettek várait. Cikkei és munkái részint nehezen hozzáférhető lapokban, részint a Széchenyi Könyvtár kézirat-tárában eltemetve várják a feltámadást és méltán, mert mindig jövőbemutatók.

A szemelvényes kiadás nem kezdett, hanem összefoglalás s a jó kritikai kiadások alapjaira kell épülnie. Ez a dramaturgiai olvasókönyv sem tár fel nehezen hozzáférhető szöveget, inkább már összegyűjtött cikkek kiadásából merít. Így Hevesinek mind a négy cikkét kissé egyoldalúan Az igazi Shakespeare c. kötetéből veszi.

A legolcsóbb kritikai álláspont antológiákkal és egyéb szemelvényes kiadásokkal szemben annak a kérdésnek a felvetése, hogy vajjon miért ezt a darabot közölték és miért nem azt és a felvett anyag helyett másikat ajánlgatni. Ez fölöttébb terméketlen dolog; a szerkesztők maguk is össze tudnának állítani még jónéhány olvasókönyvet a rendelkezésre álló anyagból és alkalmasint hosszú és súlyos vívódás árán szabdalták be a kiválasztott darabokat a rendelkezésre álló terjedelem Prokrustes-ágyába. Ép ezért mellőzöm ezt a pontot, bármennyire sajnálom is a kimaradt Greguss Ágostot vagy Igotust. Csak egyetlenegy hiány felett nem lehet némán elsiklani s ez Ambrus Zoltán. Itt elsősorban nem a századforduló utáni Ambrus Zoltánra gondolok, a Színházi Esték már megcsontosodott Ambrus Zoltánjára, hanem a nyolcvanas évekre, Verhovay Függetlenségének és a Fővárosi Lapoknak munkatársára, aki a haladó dramaturgia zászlóvivője, aki bátran hangoztatja a színház közönségnevelő feladatát és nekiszegzezi a gúny fegyverét a burzsoá színházlátogató közönség korlátolt sznobizmusának.

A szöveg elé előző és bevezetés járul. Az elsőben Háry Gyula körvonalazza a dramaturgiát érintő marxista-leninista álláspontot s ennek kapcsán vázolja a megírandó magyar dramaturgia irányelveit; találóan mutat rá

arra, hogy a magyar dramaturgiában központi helyet foglalnak el a magyar drámai nyelv kérdései, hisz színházunk nyelvvédő intézménynek indult, akár az Akadémia, olyan korban, mikor a magyar nyelv volt nemzeti létünk egyetlen mentősvára.

Hegedűs Géza bevezetése azokat a szempontokat ismerteti, melyek a szerkesztőket a szövegek megválogatásánál vezették és a korszakbeosztást, mely szerint az anyagot taglalták. Maga is elismeri, hogy ez a korszakbeosztás vita tárgya lehet. De minden korszakbeosztás csak szükséges mankó. A fejlődés folyamatos és csak ritkán vannak vitathatatlanságú határok, mint 1849 vagy 1945.

A legnehezebb feladat annak eldöntése volt, hogy kinek a dramaturgiai munkássága képvisel haladó hagyományt s ezt sok helyen meggyőző érveléssel támasztják alá a bevezetés és a mű legsikerültebb része, a közölt művek szerzőinek munkásságát részletesen ismertető jegyzetek. Igen találó az a fejtegetés, mellyel Gyulai munkásságát minden látszólagos konzervatívizmusa ellenére a haladó hagyományokhoz sorolja, értékelve benne nemcsak a realista ábrázolásmód szövszólóját, hanem a magas színvonalat és a nagy felkészültséget is. Ép ezért érthető, hogy viszont Henszlmann Imre dramaturgiai munkásságát, noha nagy műveltségét és kitűnő ízlését felismeri, »reakció« címszó alatt szőröstül-bőröstül sutba veti. Henszlmann munkássága nemcsak azért erősen jövőbemutató, mert a Shakespeare-kultuszunk első nagy készültsgű hazai harcosa, hanem mert Bajzával szemben a művészeti realizmus szószólója. Erre csak a Vajda Péter Othello-fordításával kapcsolatos polémiát idézem. Bajza az Othello 1842-i Nemzeti Színházi előadása alkalmával az Athenaeumban megtámadta a fordítót, Vajda Pétert a fordítás »illelmet sértő« kifejezése miatt, úgy, hogy Vajda egy mentegetőző nyilatkozatban megígéri, hogy Othello legközelebb »kitisztítva« jöved színpadunkra. « Ezzel szemben Henszlmann a közönséget rója meg, »mely a természetet saját nagyságában s lepel, máz és divatöltöny nélkül nem tűrheti.« Henszlmann a realizmust szegezi Bajza színpolgári szalon-ízlésével szembe. Munkáiban bőven lehet haladó hagyományokat hordozó szemelvényeket találni. Hevesi Sándor a XIX. század első harmadában mint a haladó hagyományok hordozója szerepel Shakespeare-kultuszával. Pedig Henszlmanntól egyenes vonal vezet hozzá a fejlődésben; a francia drámától és színjátszástól még sokkal erősebben elfordul, mint Henszlmann Imre. Nélkülözve

benne a »germán mélységet«, nemcsak a romantikus drámát dobja sutba, de a francia klasszikus tragédiát is, üres deklamációnak minősítve azt.

A könyv nemcsak szakembereknek szól, hanem elsősorban a közönség széles rétegeinek. Ezért nagyon helyesen jegyzetkészítőt és idegen szavak magyarázata járul hozzá. A jegyzetkészítőt rendkívül nehéz műfaj: tömören a lényegre kell adnia. Sajnos ez az összeállításnak nem sikerült. Rendkívül sok benne a henyés, semmitmondó szöveg. Egy kissé dolgozó osztályunk lebecsülésének érezzük az efféleket: »Beethoven, Ludwig van, Nagy demokrata bécsi zeneszerző.« Ugyanazon a lapon lejjebb: Beranger (helyesen Béranger) Jean Pierre de, nagy francia költő.« »Bjørnson, Bjørnstjerne Martinus nagy norvég drámaíró« viszont Bernhardt

Sarah a legnagyobb francia színésznő és így tovább. Ibsen például »a legnagyobb norvég költő és drámaíró« »Fő művei a Vadkacsa, Rosmersholm, Peer Gynt stb.« Ebből a felsorolásból nem lett volna szabad a Norát kihagyni, amely előadása idején szenzációs hatást tett s amelyről Ambrus Zoltán valóságos értekezést írt.

Nem épen szabatos, sőt félrevezető meghatározás »Bayreuth, város Németországban. Wagner itt adatta elő operáit.« Ezek csak kiragadott példák és számuk száporítható volna. Az idegen szavak magyarázatai sem mindenütt találók (pl. raffineria = ravaszság). Nagy baj egy ilyen, nem szakembereknek készült könyvben a témák sajtóhiba, főképp a tulajdonnevekben, ez fölöttébb megzavarja a kezdő olvasót.

Pukánszkyne Kádár Jolán

ERDÉLYI JÁNOS: VÁLOGATOTT ESZTÉTIKAI TANULMÁNYOK

Összeállította és bevezette Heller Ágnes.
Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest, 1953.

Komoly tudományos adósságot törlesztett a Művelt Nép Könyvkiadó, amikor Heller Ágnes összeállításában kiadta Erdélyi János válogatott esztétikai tanulmányait. A kötet megismertet bennünket jeles esztétánk életével, jelentőségével, négy általános esztétikai, három népköltészeti tárgyú tanulmányával (pontosabban tanulmányrészletével) és Petőfiről, Aranyról, Madáchról szóló írásainak egy-egy töredékével. A kötet válogatása jó, alkalmas arra, hogy szélesebb körökben is ismertté tegye Erdélyi János működését, de nem rossz tudományos mementónak sem: hátha még nyújthat nekünk többet is Erdélyi János és talán mások is az elfelejtettebb írók, nagy tudósok közül?

Nem célunk a könyv alapos bevezetőjének ismételtetése, még kevésbé volna célszerű néhány meg nem említett adatot habarni az ismertető kötetanyagába. Vegyünk szemre most csak egy-két kérdést.

Bonyolult társadalmi okok magyarázzák a múlt magyar prózájának viszonylagos elmaradottságát líránkkal szemben. (Révai József ezzel kapcsolatos következtetései közismertek.) Cseppet sem könnyebb azonban az a kérdés, hogy miért állunk még rosszabbul az értekező próza területén? Úgy gondolom azért, mert a viszonyítás leggyérteleműbb normáit, a legmagasabbfokú tisztánlátást ez a műfaj igényli. Nem tagadhatjuk, hogy pl. a realizmus diadalának jelensége máshol, mint a szépprózában nem képzelhető el. A különbséget bizonyos fokig több nagy írónknál érzékelhetjük, a kritikus Möricz Zsigmond nemcsak artisztikus értelemben, de elsősorban ideológiailag kevesebb, mint a prózaíró Möricz, nem is beszélve Mikszáthról. Ez a probléma Erdélyi

Jánosnál is. Amikor műveink – igen komoly jelentőségéről beszélünk, itt kell a mértékét megszabnunk. Erdélyi elméleteiben a XIX.-ik század legjobb hazai eredményeinek népszerűsítője, de a társadalmi körülmények és a műfaj természetének összejátszása miatt olyan problémák tudományos megoldásának igényével találkozunk szembe, amelyeket nem tud Petőfi költői világgépével egyenlő értékben megoldani.

A másik ok is társadalmi. Erdélyi előtt nem állottak olyan lépcsőfokok, mint például Petőfi előtt Csokonai. Petőfi működése nemcsak korszakos jelentőségű indítás előre, de betetőzés is visszafelé, életműve a példa erejével válasz a költészet minden, Petőfi indulásáig felvetett kérdésére. Erdélyinek nem egy ember erejére és életére méretezett feladatai voltak műfajának *megteremtésében*. Ha talált is előzményeket, mindezek túlnyomóan egyéb irodalmi munkák melléktermékei voltak, nem rakódtak le valamiféle fővonal-mellé olyan értelemben, mint líránkban, de akár prózánkban is. A tudományos import sokszor konzervatívabbnak és hátráltatóbbnak bizonyult, mint a kutatás addig ismert eredményei. (Ennyiben szinte mehökkentő a hasonlóság a kor és a XX.-ik század eleje között.) Ha helyet keresünk Erdélyi arcképének haladó hagyományaink pantheonjában, valahová Sylvester, Apáczai, Kazinczy mellé kellene elhelyeznünk, a nagy ünzetlenek mellé, akik önálló eredményeiket, önálló alkotói profiljuknak kialakulását, lényegében önmagukat égették fel a máglyán; az áldozat elégett, de égve maradt a máglya.

Ezt azért is hangsúlyozzuk, mert az egyébként a legszigorúbb tudományos igényeket